

*П. Й. Кузьмінський,
аспірант, Національна академія державного управління при Президентіві України, директор
медичного коледжу Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕДСЕСТРИНСТВА У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ)

P. Y. Kuzminsky

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE STAFF NURSE IN THE WORLD AND IN UKRAINE
(ACCORDING TO MATERIALS OF LITERARY SOURCES)

У статті за матеріалами літературних джерел висвітлюється коротка історія становлення та розвитку медсестринства у світі та в Україні.

In the article according to the materials of literary sources the timeline of the formation and development of the staff nurse in the world and in Ukraine is described.

*Ключові слова: система охорони здоров'я, медичні сестри, становлення та розвиток.
Key words. Health system, staff nurse formation and development.*

Без здоров'я і мудрість тьмяніє, і мистецтво блідне,
і сила в'яне, і багатство не дає користі, і слово втрачає силу.
Герофіл

ВСТУП

Глибокі якісні перетворення у суспільному житті України та світової спільноти, інтеграція України до міжнародного ринку праці ставлять нові вимоги до галузі медсестринства. Це зумовлено тим, що центральною ланкою функціонування охорони здоров'я на всіх етапах її розвитку були і залишаються медичні сестри [4].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз літературних джерел за темою дослідження дає підстави стверджувати, що європейська наукова традиція пов'язує виникнення науки догляду за хворими з іменем Гіппократа (460—377 рр. до н.е.), якого можна вважати батьком догляду за хворими, оскільки саме він зробив першу спробу розмежувати теоретичну і практичну медицину [5].

У Римській імперії доглядом за хворими, як правило, опікувалися раби. Правда, пізніше, у II—III ст. н.е. римляни, в особі Галена, зробили вагомий внесок у медичну практику, запровадивши догляд за хворими при гінекологічних, урологічних та інших захворюваннях. Впродовж V—VI століть були організовані монастирі, в яких і надавалася медична допомога та медична освіта ченцями. З хрестових походів бере свій початок військово-медсестринська справа [5].

Разом з християнством, яке прийшло на терени Київської Русі понад 1000 років тому, були успадковані й високі духовно-моральні цінності, що виявилися в милосерді, співчутті, у служінні ближньому. Після утвердження християнства лікувальна справа переходить під

його опіку. Так, Церковним статутом Володимира Великого (? — 1015), яким у той час регламентувалася державно-церковна діяльність, лікарні були оголошені церковними установами, а самих "лічців" (лікарів) визнавали людьми церковними, які підпорядковувалися єпископу. Як підкреслював у своїх працях відомий дослідник культури Київської Русі митрополит Серафим Чечагов, перші зерна медичних знань принесено на нашу землю з Греції з прийняттям християнської релігії, а першими її поширювачами були ченці, переважно з Афонської гори. Підтвердженням цього є, зокрема, те, що саме у 988 р., тобто у перший рік прийняття християнства, в Україні засновано Межигірський монастир, що проіснував до 1786 р. [1].

Варто наголосити, що представники монастирської медицини, отримуючи державну підтримку, активно протидіяли медицині язичницькій. Як стверджують автори опрацьованих нами літературних джерел, Церковним статутом серед злочинів проти віри, крім волхвування, значиться й "зелейництво", тобто використання різних лікувальних засобів язичницької медицини. Її представників, волхвів і знахарів, оголошували слугами диявола та переслідували [2].

Впродовж наступного століття основними збірниками законодавчих актів Київської Русі, в яких містилися й відомості медичного характеру, були "Руська правда" та "Ізборник Святослава".

"Руська правда" — перший збірник законодавчих актів Київської Русі, що включав окремі норми "Закону Руського", Правду Ярослава Мудрого, Правду Ярославичів, Статут Володимира Мономаха тощо. Наразі існує

три основні редакції "Руської правди": коротка, широка і скорочена, датовані відповідно X, XI та XV ст. Відповідними статтями цього збірника регламентувалися норми суспільного життя, зокрема, положення лікаря в суспільстві та рівень оплати його праці, церква наказувалося будувати лікарні та безкоштовно надавати медичну допомогу хворим і немічним [3].

В "Ізборнику" медицина розглядається як найвища майстерність. Тут же міститься інформація з приводу того, як лікувати різні хвороби, даються описи окремих лікарських засобів.

Паралельно з існуванням монастирської медицини впродовж X—XII ст. на теренах України розвивалася й світська медицина. Регламентація останньої здійснювалася окремими законоположеннями "Руської правди", "Повчаннями" Володимира Мономаха та ґрунтувалися на медичних наукових знаннях того часу.

Як стверджує відомий дослідник у галузі медичного права проф. С.Г. Стеценко, порівнюючи якість надання медичної допомоги при різних формах організації лікарської допомоги в Київській Русі (народна медицина, монастирська медицина та світська (міська) медицина), перевага була за світською (міською) медициною, що пояснюється наступним [3]:

- лікарі у сфері міської медицини працювали на професійній основі;
- надання медичної допомоги було джерелом їх прибутків;
- княжі сім'ї та знатні люди в разі потреби зверталися до міських лікарів, що було додатковим стимулом для підтримки високого рівня якості надання медичної допомоги.

У контексті викладеного вище, доцільно нагадати й про те, що в XI ст. княжна Анна Всеволодівна відкрила в Києві світську школу, де викладали медицину. Ще одна представниця княжого роду — онука Володимира Мономаха — Євпраксія, одружившись у 1122 р. з візантійським царем Олексієм Комніним, у 30-х роках XII ст. написала медичний трактат "Мазі". Серед українських істориків медицини існує припущення, що саме цей твір і був першою науковою працею, написаною жінкою [2].

Офіційне використання жіночої праці з догляду за хворими на теренах України дослідники відносять до середини XIX ст. Під час Кримської війни 1854—1856 рр. з ініціативи великої княгині Олени Павлівни М.І. Пироговим було створено об'єднання медичних сестер — Хрестовоздвиженська община сестер милосердя, які

¹ Найтінгейл (Nightingale) Флоренс (1820—1910) — англійська медична сестра. Організатор і керівник загону санітарок під час Кримської війни 1853—1856 рр. Створила систему підготовки кадрів середнього і молодшого медичного персоналу у Великій Британії. У пам'ять про Ф.Найтінгейл 12 травня (день її народження) в усьому світі відзначають Міжнародний день медичних сестер. У 1912 р. Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) на IX конференції, що відбувалася у Вашингтоні, затверджена медаль Ф.Найтінгейл як вища нагорода МКЧХ для медичних сестер, які відзначились під час догляду за хворими і пораненими. На лицьовому боці медалі, що виготовляється із позолоченого срібла, — портрет Ф.Найтінгейл, на зворотному — напис "Pro vera misericordia et cara humanitate perennis decor universalis" ("за справжнє милосердя й турботу про людей, які викликають захоплення всього людства"). МКЧХ кожні два роки присуджує 50 медалей Ф.Найтінгейл найкращим медичним сестрам світу. Її самовідданість у порятунку поранених співвітчизників під час Кримської війни викликала захоплення і була гідно оцінена королевою Великої Британії Вікторією, яка подарувала їй діамантову брош з написом "Блажен, хто милостивий". У Лондоні споруджено пам'ятник Ф.Найтінгейл, а її зображення зі світильником у руках (як це було у військовому лазареті) можна побачити на зворотному боці 10-фунтової англійської банкноти. На честь Ф.Найтінгейл випущено також пам'ятну медаль, якою нагороджують найкращих медичних сестер у Великій Британії і США. Відомий американський поет і противник війн Генрі Лонгфелло (1807—1882) присвятив Ф.Найтінгейл поему "Свята Філомена".

надавали медичну допомогу пораненим і хворим не тільки в госпіталях, але й безпосередньо на полі бою. Участь у війні як російських медичних сестер, так і сестер милосердя з інших країн, серед яких виділимо Флоренс Найтінгейл¹, переконав навіть скептиків у доцільності використання жіночої праці на театрі воєнних дій.

В Україні до 2006 р. фахова підготовка медичних сестер проводилася виключно лікарями. У зв'язку з чим акцент у навчанні ставився на лікарській моделі. Власне, це було однією з причин того, що дипломи наших медичних сестер не визнавалися в інших країнах. Виходячи з цього, стратегією медичної освіти на найближчий час в Україні став розвиток ступеневої сестринської освіти, якою передбачено заходи щодо якісної підготовки медичних фахівців з метою забезпечення конкурентоспроможності випускників вищої медичної школи на вітчизняному та міжнародному ринках праці [4].

ВИСНОВКИ

1. Виявлено, що європейська наукова традиція пов'язує виникнення науки догляду за хворими з іменем Гіппократа (460—377 рр. до н.е.), якого можна вважати батьком догляду за хворими, оскільки саме він зробив першу спробу розмежувати теоретичну і практичну медицину.

2. Доведено, що разом із християнством, яке прийшло на терени Київської Русі понад 1000 років тому, були успадковані й високі духовно-моральні цінності, що виявилися в милосерді, співчутті, у служінні ближньому. Після утвердження християнства лікувальна справа переходить під його опіку. Паралельно з існуванням монастирської медицини впродовж X—XII ст. на теренах України розвивалася й світська медицина. Регламентація останньої здійснювалася окремими законоположеннями "Руської правди", "Повчаннями" Володимира Мономаха та ґрунтувалися на медичних наукових знаннях того часу.

3. Доведено, що офіційне використання жіночої праці з догляду за хворими на теренах України дослідники відносять до середини XIX ст.

4. До 2006 р. в Україні фахова підготовка медичних сестер проводилася виключно лікарями. У зв'язку з чим акцент у навчанні ставився на лікарській моделі. Стратегією медичної освіти на найближчий час в Україні став розвиток ступеневої сестринської освіти, якою передбачено заходи щодо якісної підготовки медичних фахівців з метою забезпечення конкурентоспроможності випускників вищої медичної школи на вітчизняному та міжнародному ринках праці.

Література:

1. Вороненко Ю.В., Радиш Я.Ф. Історія виникнення, становлення та розвитку правового регулювання медичної діяльності на теренах України // Український медичний часопис. — 2007. — № 1 (57). — С. 45—49.
 2. Голяченко О., Ганіткевич Я. Історія медицини. — Тернопіль: Вид-во "Лілея", 2005. — 248 с.
 3. Стеценко С.Г. Медицинское право: Учебник. — СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2004. — 572 с.
 4. Шатило В.Й., Бутирський А.Г., Горай О.В. та ін. Проблеми і перспективи розвитку медсестринства у світі і в Україні (історичний аспект та сучасність) // Магістр медсестринства. — 2011. — № 2 (6). — С. 5—19.
 5. Шатило В.Й., Горай О.В., Гордійчук С.В. та ін. Проблеми і перспективи розвитку медсестринства у світі і в Україні (історичний аспект та сучасність) // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи", Житомир 10—11 листопада 2011 р. / За ред. В.Й. Шатила. — Житомир: Полісся, 2011. — С. 16—26.
- Стаття надійшла до редакції 29.03.2013 р.